

мають здібності черпати скриті закономірності із неповної інформації, навчатися на цих закономірностях і змінювати свою поведінку на основі нової поступаючої інформації;

— **емерджентність**: складні системи продукують неочікувану поведінку, яку неможливо передбачити на основі знань властивостей їх складових, якщо розглядати їх ізольовано.

Ці та деякі менш важливі характерні риси дозволяють відділити просте від складного, притаманного найбільш фундаментальним процесам, які мають місце як у природничих, так і в гуманітарних науках і створюють тим самим істинний базис міждисциплінарності.

Теорія складності має важливі дидактичні можливості. Розвиток сучасного суспільства і поява нових проблем вказує на те, що треба мати не тільки (і навіть не стільки) експертів по деяким аспектам окремих стадій складних процесів (професіоналів у старому розумінні цього терміну), знадобляться спеціалісти «по розв'язуванню проблем». А це означає, що істинна міждисциплінарність, яка заснована на теорії складності, набуває особливого значення. З огляду на сказане треба вчити не «предметам», а «стилям мислення». Тобто, міждисциплінарність можна розглядати як основу сучасної освіти.

Література

1. *Yanner Bar-Yam. Dynamics of Complex Systems.* — <http://nesci.org/publications/>

І. М. Шаркова, старш. викл.,
кафедра теорії та історії держави і права

ІСТОРИЧНИЙ МЕТОД ЯК ОСНОВА ЗАГАЛЬНОНАУКОВОЇ МЕТОДОЛОГІЇ ВИВЧЕННЯ ПРАВОВИХ ДИСЦИПЛІН

Важко знайти в європейській культурній традиції більш близькі форми суспільної свідомості, ніж Історія та Право. Їх «родинні» зв'язки простежуються від античних витоків нашої цивілізації. Так, за грецькою міфологією Богиня історії *Мнемосина* та Богиня права *Феміда* були народжені від одних батьків — *Урана-Неба* і *Геї-Землі*, тобто виявляються рідними сестрами. Більше

того, стародавні греки нагородили обох ще й одним на двох чоловіком — Зевсом, від якого перша народила дев'ять муз, а друга — мойр — богинь, які визначали людську долю.

Нині в системі фахової підготовки юриста історія права займає особливе місце. Вона обумовлює «вертикальний» вимір компаративного аналізу правових явищ [1], надаючи можливість дослідження не лише сутності того чи іншого існуючого правового явища, а й характеру його розвитку, трансформації у часі з метою прогнозування можливих результатів такого розвитку.

Необхідно визнати, що історична проблематика не сходить зі сторінок сучасної юридичної літератури. Кожна галузева правова дисципліна має історичний вступ до курсу. Майже модним стало простежувати історію виникнення і становлення окремих правових інститутів і навіть термінів та понять, починаючи з часів Стародавнього Риму. Однак практика свідчить про те, що представникам нової генерації правників явно не вистачає необхідної культури застосування методології історико-правової науки під час дослідження певних правових явищ і процесів.

Ядром цієї методології є історичний метод, суть якого полягає в наступному:

- виявлення зовнішніх та внутрішніх *передумов виникнення* предмета дослідження;

- з'ясування самого моменту його виникнення (генезису). Принциповим тут є розмежування приводу — подій або явищ, що виступили рушійним моментом того чи іншого процесу, та причини — справжнього підґрунтя, що зумовило саме виникнення цього процесу.

Для виявлення незмінної сутності явища, що досліджується, необхідне з'ясування елементів спадкоємності (традиції) і новизни (інновації) в його розвитку. Найбільш ефективним інструментом тут є періодизація історії предмета дослідження — виділення *періодів*, які розмежовуються переломними подіями — *етапами*.

Здійснення *прогнозування* із застосуванням прийомів *екстраполяції* (аналогія минулого у майбутньому) та *інтерполяція* (аналогія сьогодення у минулому).

Загальнонауковий методологічний потенціал історичного методу проявляється по багатьох параметрах.

По-перше, історичний метод — це *загальний метод теоретичного праворозуміння*, який дозволяє з'ясувати саму природу права як культурно-історичного явища.

Зауважимо особливу роль у становленні сучасної європейської правової науки німецьких юристів, які на початку XIX століт-

тя створили *історичну школу права* — Густав Гуго (1764—1844), Фрідріх Савіньї (1779—1861), Георг Пухта (1798—1946).

«Ідея історичної школи полягає у трактуванні правових інститутів як особливих соціальних явищ, котрі історично закономірно виникають, функціонують і розвиваються в єдиному процесі життя народу» [2]. За задумом Г. Гуго, наприклад, юриспруденція, повинна складатися з трьох частин: юридичної догматики, філософії права (філософії позитивного права) та історії права. Для юридичної догматики, що займається чинним (позитивним) правом і є «юридичним ремеслом», відповідно до Гуго, достатньо емпіричного знання. А філософія права й історія права складають відповідно «розумну основу наукового пізнання права» і утворюють «учену, ліберальну юриспруденцію (елегантну юриспруденцію)» [3].

Історична школа справила помітний вплив на подальші концепції історико-правового процесу. Зокрема виникла етнологія порівняльного права (І. Бахофен, і Г. Мейн) — історія права ґрунтуються на спільності душевного складу всіх людей і тому їй притаманні загальні, космологічні закономірності. Цьому вченню протистоїть концепція «цивілізації етносу», відповідно до якого історія кожного народу є самодостатнім і неповторним [4].

По-друге, історичний метод має великі можливості з огляду на його застосування в юридичній практиці. Це проявляється передусім у процесі правової інтерпретації (тлумаченні норм права та юридичних фактів). До джерел такого тлумачення передусім належать певні документи, що супроводжують процес нормотворчості. Такі дані можуть не мати легального характеру, але можуть мати офіційний характер, що дозволяє зрозуміти задум законодавця.

Показовим є приклад тлумачення змісту Конвенції Організації Об'єднаних Націй про договори міжнародної купівлі-продажу товарів від 11 квітня 1980 року (Віденська конвенція). Ця конвенція не має офіційного коментарю, але в історії її розробки є принциповий факт. Проект Конвенції 1978 року по багатьох статтях повністю ідентичний чинному варіанту. Тому є усі підстави вважати, що Коментар Секретаріату відносно Проекту 1978 року є найбільш авторитетним і офіційним джерелом інтерпретації Віденської Конвенції.

Історичний підхід до правової інтерпретації застосовується суддями та арбітрами при встановленні справжнього змісту певного юридичного факту, наприклад тексту контракту.

Так, під час інтерпретації змісту договору історичний (генетичний) метод тлумачення надає перевагу смислу, який надавався

тексту в момент його написання. Особлива увага звертається на те, чи мав місце «редакційний недогляд».

Наприклад, чинний Цивільний кодекс України (п. 3, 4 Ст. 213) керується доктриною концентричних кіл інтерпретації. Спочатку пропонується здійснювати буквальне тлумачення, потім — системне, а коли це не дає результату — має бути виявлятися справжня воля сторін, для чого безпосередньо застосовується історичний метод та аналізується обставини переддоговірних переговорів.

Як свідчить судова та арбітражна практика, зокрема практика Міжнародного комерційного арбітражного суду при Торгово-промисловій палаті України (МКАС при ТПП України), застосуванню підлягають ті норми матеріального права, які були чинними на момент укладення та виконання договору, не зважаючи на те, що на час судового розгляду вони вже втратили юридичну силу і вже належать історії права, а не чинному законодавству [5].

Таким чином, необхідно підкреслити, що шлях до отримання наукової новизни дослідження обов'язково має пролягати через виявлення традиційного, спадкоємного у процесі трансформації предмета дослідження протягом певного (бажано якнайбільшого) часу.

Справжня сутність предмета дослідження може бути найбільш об'єктивно з'ясована лише за допомогою застосування історичного методу. Тобто правові явища мають порівнюватися не лише у їх сучасному стані, на тому етапі розвитку, який спостерігає науковець. Дослідник мусить ґрунтувати свою роботу на усвідомленні та аналізуванні еволюційних часових характеристик предмета дослідження. Саме такий підхід вбачається єдиною можливістю для здійснення у підсумку наукового прогнозування (екстраполяції), що по суті й складає цінність дослідження.

Література

1. Харитонов О. І., Харитонов Є. О. Порівняльне право Європи: Основи порівняльного правознавства. Європейські традиції. — Х.: Одиссей, 2002. — С. 10.
2. Шульженко Ф. П. Історія вчень про державу і право: Підручник. — К.: Юрінком-Інтер, 2002. — С. 215
3. Див.: *Hugo G. Lehrbuch eines civilistischen Cursus Bdl*, Berlin. 1799. — S. 15, 16, 45. Цитується за: *Нерсесянц В. С.* Філософія права: Учебник для вузов. — М.: НОРМА-ИНФРА — М, 1999. — С. 11.
4. *Цвайгерт К., Кетц Х.* Введение в сравнительное правоведение в сфере частного права. — Т. 1. Основы. — М.: Международные отношения, 2000. — С. 19—20.

5. Наприклад, МКАС при ТПП України у своєму рішенні від 17 червня 2004 року визнав необхідним застосовувати не чинний на той час Цивільний кодекс України від 16 червня 2003 року, а Цивільний кодекс УРСР від 18 липня 1963 року. Див.: Практика МКАС при ТПП України. Внешекекономические споры / Под общ. ред. И. Г. Побирченко. — К.: Праксисіс, 2006. — С. 92.

І. Ф. Шатарська, старш. викл.,
кафедра ЕММ

ЯКІСНИЙ АНАЛІЗ МАРКЕТИНГОВИХ РИЗИКІВ

З метою неперервності вивчення дисциплін циклу «Економіко-математичне моделювання», зацікавленості студентів вивчення вибіркової дисципліни «Ризикологія» на III курсі, по-перше, розглядається як логічне продовження дисципліни «Економіко-математичні методи і моделі», по-друге, наголос робиться на вивченні маркетингових ризиків. Як відомо, для оцінки ризиків і прийняття управлінських рішень щодо зменшення їх негативного впливу, проводиться якісний та кількісний аналіз ризику. На відміну від II курсу, де в рамках дисципліни «ЕММ» проводився якісний аналіз ризику, тепер акцент робиться на ризикованості комплексу маркетингу, пов'язаного з переорієнтуванням на нову продукцію, нові ринки (їх сегменти чи ніші), виходячи з закону «4P»: *product* (продукт,товар), *price* (ціна), *place* (місце, розподіл, збут), *promotion* (просування).

Під ризиком у маркетингу розуміють загрозу понесення збитків або недоотримання прибутків у результаті реалізації конкретних рішень чи видів виробничо-збутової діяльності, що спираються на рекомендації маркетингу. Існуючі класифікації в основному виділяють *маркетинговий ризик* як одну зі *складових господарського (підприємницького) ризику*. Маркетингові ризики проявляються у вигляді нереалізації або зменшення обсягів реалізації продукції та зниженні цін на неї, наслідком чого є недоотримання прибутку або збитки. Систематизація маркетингових ризиків і визначення факторів, що їх спричиняють, щодо конкретної ринкової ситуації є необхідними для визначення процедур цілеспрямованого їх аналізу з метою розробки заходів, спрямова-